

РЕЦЕНЗИЯ
От доц. д-р Невяна Георгиева Фесчиева, дм

на дисертационен труд
на

ас. Веселина Златкова Василева

на тема:

**„Здравни грижи в трансплантационния процес при пациенти с
бъбречни заболявания“**

Научен ръководител:
Доц. Наталия Ушева, дм

за присъждане на ОНС „доктор“ по област на висше образование: 7.Здравеопазване и спорт, професионално направление: 7.4. Обществено здраве и научна специалност „Управление на здравните грижи“

Със заповед № Р 109-166/20.04.2021 г. на Ректора на МУ -Варна, проф. Валентин Игнатов, съм определена като външен член на научно жури, а на неговото първо заседание по протокол №1/26.04.2021 съм избрана да представя рецензия за дисертационния труд на тема „ **Здравни грижи в трансплантационния процес при пациенти с бъбречни заболявания**“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в научната специалност „Управление на здравните грижи“, професионално направление 7.4. Обществено здраве и област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт.

Кратки сведения за докторантката - биография и кариерно развити

Веселина Василева е родена на 11.12.1987 г. в гр. Каварна. През 2010 г. завършва обучението си в МУ-Варна и придобива ОКС „бакалавър“, специалност медицинска сестра, а в 2012 г. „магистър“ по Управление на здравни грижи след ОКС, също в МУ Варна. Професионалния си път започва в 2010 г. като медицинска сестра в клиника „Диализа“ на УМБАЛ „Св. Марина“, където работи до 2015 г. След успешен конкурс заема длъжност „асистент“ в катедра „Здравни грижи“. Ръководи практически упражнения по философия на сестринските грижи и по седем дисциплини, свързани със сестрински грижи при различни заболявания. Проявява активност в научно-

изследователската работа и участва с доклади и постери на девет научни конференции и конгреси в периода 2015-2020 г. Владее много добре английски език, писмено и говоримо.

Сведение за процедурата:

Веселина Василева е зачислена за докторант на самостоятелна подготовка към Катедра Здравни грижи със заповед на Ректора на МУ-Варна Р-109-209/03.05.2018г. с научен ръководител доц. д-р Наталия Ушева, д.м. Положила е успешно докторантски минимум; изпълнила е минималните наукометрични изисквания на ПРАС на МУ-Варна и с протокол №224/ 12.04.2021г. на Катедрен съвет на Катедра Здравни грижи е гласувана положително готовността на докторантката за отчисляване с право на защита. Със заповед № Р 109-166/20.04.2021 г. на Ректора на МУ-Варна е отчислена с право на защита.

Обща характеристика на дисертационния труд.

Дисертационният труд съдържа 255 страници, структуриран е в седем основни глави. Онагледен е с 28 фигури, 22 таблици и 5 приложения.

Библиографският списък включва 185 литературни източника, от които 52 са на кирилица и 133 – на латиница.

Материалът е структуриран в следните седем основни глави: Въведение, Глава I – Литературен обзор; Глава II - Цел, задачи, методика и организация на проучването; Глава III –Резултати и обсъждане от анкетното проучване проведено сред пациенти; Глава – IV Резултати и обсъждане от анкетното проучване проведено сред медицински сестри; Глава V - Резултати и обсъждане от качествено проучване проведено на предоставяните здравни грижи в трансплантационния процес при бъбречни заболявания; Глава VI - Модел и организация на здравните грижи за пациенти в пред- и посттрансплантацион период; Глава VII - Изводи, препоръки и приноси .

Актуалността на дисертационния труд се базира от една страна на нарастващото значение на хроничните бъбречни заболявания (ХБЗ) сред причините за смърт в глобален мащаб - очаква се към 2040 г. те да заемат пета позиция в тази класация. От друга страна, бъбречните трансплантации (БТ), оптималният лечебен метод на последиците на ХБЗ, изостават по темп, който би могъл да задоволи нарастващите нужди. Огромният недостиг на донори увеличава времето за чакане за БТ и необходимостта болните да се задържат по-дълго на диализно лечение и то без

влошаване на здравното им състояние. Това поставя императивно въпроса за адекватна грижа в периода на изчакване на БТ. В България, където БТ покриват малка част от потребностите, не е разработван конкретен алгоритъм за тази грижа, което засилва навременността на разработвания труд. До сега този важен проблем не е бил поставян на изследване, така че има пионерски характер.

Оценка на Литературния обзор. Написан върху 41 страници, обзорът показва добрата литературна осведоменост на докторантката по въпросите на бъбречната трансплантация и грижите, които биха направили пред – и посттрансплантационния процес по-лесно поносим и по-успешен. Докторантката се е спрела на няколко най-важни проблема, които имат отношение към замисъла на дисертационния труд. В първата, по-малка част (13 страници) е представена историята на БТ в света и в България, като синтезирано докторантката акцентира върху напредъка и проблемите в трите важни насоки: хирургическата техника, имunosупресивната терапия и съвпадението на HLA-типа на донор и реципиент като предпоставка за по-висока преживяемост на присадката и на реципиента. Разгледана е законовата уредба на БТ в света и България. С примери от различни страни е посочена икономическата ефективност на БТ - 5-7 пъти по-евтина от диализното лечение. Приведени са данни, потвърждаващи сериозността на и мащабите на проблемите в следствие на ХБЗ в България: превенция на ХБЗ, ранно диагностициране, мониториране и управление на състоянието на хронично болните с цел продължително съхраняване на добро здраве, информиран избор за бъбречно заместваща терапия, превантивна БТ преди отпадане на бъбречната функция. Всичко това представлява сполучлива обосновка на специфичната част на обзора - представяне на пред- и посттрансплантационни грижи в съвременната сестринска практика при пациенти с БТ в света и в България. Анализът, който докторантката прави на международния опит в страни с висока трансплантационна активност (САЩ, Обединеното кралство, Швеция, Канада) е много стойностен и полезен за всякакъв род организатори на здравеопазването. Като съществени принципи са изведени: екипност, интердисциплинарност, специализация на персонала и конкретно на медицинските сестри (трансплантационни, интензивни и др.), строг регламент на мониториране състоянието на пациентите, акцент върху тяхното и на семействата им обучение. Направеният подробен анализ на наредбите, утвърждаващи медицинските стандарти по „Нефрология“, „Диализно лечение“ и „Урология“ у нас установява липса на текстове, които изрично да уреждат организацията на пред- и пост трансплантационната подготовка на пациентите, както и участието на медицинските сестри в този процес.

Тематично фокусиран, логически построен върху сериозни източници, литературният обзор, наред със своето самостоятелно значение, е много добра основа за изграждане на адекватна методология на собственото проучване. С така представения обзор докторантката изпълнява първото изискване за ОНС „Доктор“ - да умее да ползва и анализира научна литература и на нейна основа да формулира изследователски цели.

Оценка на цел, задачи, методика и организация на проучването

Целта на представената дисертация е: *Да се проучи организацията на здравните грижи (ЗГ) в трансплантационния процес при пациенти с бъбречни заболявания в пред- и посттрансплантационния периоди и да се определят възможностите за оптимизирането им.*

За постигане на целта са поставени пет **задачи**, свързани с различни аспекти на здравните грижи при пациенти с ХБЗ преди и след периода на БТ:

- ✓ представяне на същностните характеристики на ЗГ в трансплантационния процес при пациенти с ХБЗ;
- ✓ проучване на иновативни модели и добри практики на сестрински грижи в пред-и посттрансплантационните периоди;
- ✓ проучване мнението на медицински сестри и пациенти с ХБЗ относно качество и ефективност на ЗГ в разглежданите периоди;
- ✓ проучване готовността на медицински сестри и пациенти за включване в специализирана сестринска практика за подпомагане на трансплантационния процес при пациенти с ХБЗ;
- ✓ разработване на иновативен сестрински модел за подобряване на организацията и ефективността на ЗГ в пред- и посттрансплантационните периоди с цел по-добро качество на живот на пациенти с ХБЗ.

Представени са три изследователски хипотези

Методологията е разработена по всички правила за съвременно научно изследване с отчитане спецификата на обекта. Приложени са: документален метод, микс от количествени (пряка анонимна индивидуална анкета с 85 медицински сестри в Хемодиализни центрове/отделения и със 105 пациенти, очакващи БТ) и качествени методи (полуструктурирано интервю с 20 пациенти претърпели БТ), както и спектър от статистически методи. Последните са не само заявени в методологията, но и подходящо използвани при оценка на резултатите в дисертационния труд. Качествено е подготвен

инструментариума на изследването - анкетни карти за пациенти и медицински сестри и въпросник за полу-структурирано интервю. Организацията на проучването е адекватно разработена и добре представена. Ас. Веселина Василева показва много добри възможности за планиране на научно-изследователска работа, за което безспорна е и ролята на научния ѝ ръководител доц. Наталия Ушева.

Оценка на резултатите и приносите

Резултатите са представени и обсъдени в три основни части, съобразно изследваните обекти. Като обща характеристика на представянето на резултатите трябва да отбележим прецизността при прилагане на статистическите методи, умело търсене на причинно-следствените връзки, приемственост между литературни данни /добри практики, поставени изследователски цели и задачи и доказване или отхвърляне на изследователските хипотези. Резултатите са представени в отлично оформени таблици, а в обсъждането им е видна логична научна мисъл. Специално искам да отбележа представянето на резултатите от качествено проучване, направено задълбочено, с вещина, като е извлечена максимална информация и показани възможностите на този не винаги правилно използван метод.

В представяне на резултатите точността при интерпретация на числата се допълва от загрижеността на авторката към съдбата на пациентите очакващи или преминали през БТ и желанието/ решимостта ѝ да допринесе чрез своето изследване за усъвършенстване на организацията и качеството на здравните грижи за тях. Вероятно за този привнесен нюанс значение има ранният ѝ опит като медицинска сестра в диализно отделение. Оценявам това като поредно доказателство за перспективността на избор на тематика за изследователска работа на специалистите по здравни грижи от области, в които притежават познания и опит.

Сравняването на резултатите от трите проучвания - сред пациенти от хемодиализни структури, медицински сестри от същите и пациенти, преживели БТ са позволили на докторантката да очертае важни изводи, които допринасят за изпълнение на поставените задачи:

- Липса на регулярни здравни обучения в хода на трансплантационния процес;
- Различия в обема на предоставените ЗГ за пациенти, очакващи БТ,
- Липса на механизми за контрол/наблюдение и обратна връзка в сестринския процес за оценка на ефективността от прилаганата грижа в пред- и посттрансплантационните периоди;

- Липса на разпис (алгоритъм) за предтрансплантационна подготовка на пациента;
- Игнориране на подготовката на близкото обкръжение на пациента за подкрепа в домашна среда и недобрата му психологическа подготовка;
- Декларирани са положителни нагласи за посещение на специализирана сестринска практика независимо от възрастта и продължителността на диализното лечение (87,8% от пациенти, 82,7% медицински сестри) което потвърждава необходимостта от промени в съществуващата организация на грижите за пациентите, очакващи БТ;
- Висока е подкрепата на респондентите на дейностите по оптимизиране на предтрансплантационната грижа (здравни обучения на реципиенти и семействата им др.) от страна на медицинските сестри, което показва големия ресурс на сестрите в усъвършенстване на грижите за болните в критичните периоди преди и след трансплантация.

Тези изводи и идентифицираните важни пречки за провеждане на качествени здравни грижи в трансплантационния процес са послужили на докторантката за разработване на *Модел и организация на здравни грижи за пациенти в пред- и посттрансплантационния период*. Той представлява квинт есенция от проведената изследователска работа на докторантката. Разработени са два модела на интердисциплинарна грижа за пациенти с ХБЗ преди и след БТ, които имат много общи черти, а съществената разлика между тях е в характера на грижа, която се прилага за различните типове пациенти. Ас. Веселина Василева отчита високото ниво на образование на съвременната медицинска сестра в България и развива в приложен аспект идеята за интердисциплинарна грижа в специализирана сестринска клиника за наблюдение на лица с бъбречна патология. Моделът е много точно разработен в организационен аспект с оглед задоволяване индивидуалните потребности пациентите, осигуряване на непрекъсната комплексна оценка от специализирана медицинска сестра, регулярно измерване на нивото на качеството и ефективността на предлаганите услуги.

Изразявам съгласие с посочените приноси с теоретичен и практико-приложен характер. Особено ценни са анализите:

а) на международния опит за мястото, ролята и участието на медицинската сестра в наблюдението на пациенти с ХБЗ и лечение чрез БТ, включително създаване на специализирани сестрински клиници;

б) на нормативните документи, отнасящи се до организация на трансплантационния процес при БТ и ролята на медицинската сестра в него. Създаденият теоретичен модел на организация и място в здравеопазната система на автономна сестринска практика за наблюдение и лечение на пациенти с ХБЗ е новаторски и представлява както теоретичен, така и приложен принос. Голяма част от приложните приноси са „облечени“ в конкретни предложения или препоръки до отговорните институции, с което се затваря цикъла: изследователски цели-проучвания-резултати, ориентирани към практиката - организационно проектиране.

Авторефератът отразява най-съществените страни на дисертационния труд. Във връзка с дисертацията са направени три пълнотекстови публикации – две в Scripta Scientifica Salutis Publicae и една в сп. Здравни грижи. Докладвано е съобщение с отпечатано разширено резюме на Първа национална конференция „Общественото здраве - глобален приоритет в науката и практиката“ Варна. В една от публикациите Веселина Василева е самостоятелен автор, а в останалите първи автор.

Заключение:

Представеният за рецензиране дисертационен труд представлява научен продукт с висока стойност, новаторски по замисъл и характер, изпълнен по съвременни правила, доставящ богата нова информация, със значими теоретични и приложни приноси. Безспорно е личното участие на докторантката, доказва нейната подготовка и способност да извършва качествена изследователска работа. Резултатите от дисертационния труд имат многопластов характер и съдържат потенциал и идеи за бъдещи изследвания и многофункционални приложения. Всичко това е основание за моята висока оценка и положителен вот, които са основание да препоръчам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Управление на здравните грижи“ на ас. Веселина Василева.

11.07.2021г.

Рецензент:

/доц. Невяна Фесчиева, д.м./